

Briuselis, 2013 11 27
COM(2013) 820 final

**KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ
KOMITETUI**

**Europos Sąjungos įtariamųjų ir kaltinamųjų procesinių garantijų darbotvarkės
įgyvendinimo pažanga. Europos baudžiamosios teisenos erdvės pagrindų stiprinimas**

**KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ
KOMITETUI**

**Europos Sąjungos įtariamųjų ir kaltinamųjų procesinių garantijų darbotvarkės
įgyvendinimo pažanga. Europos baudžiamosios teisenos erdvės pagrindų stiprinimas**

Gerai žinomas principas, kad vykdyti teisingumą nepakanka – jis turi būti matomas. Taigi Europos teisingumo erdvėje piliečiai turi ne tik turėti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą visoje Europos Sąjungoje, bet ir būti tikri, kad šią teisę išsaugos naudodamiesi laisvo judėjimo teise Europos Sąjungoje. Taip pat svarbu, kad valstybių narių teisminės institucijos galėtų pasitikėti vienos kitų teisingumo sistemomis ir būti tikros, kad jos veikia tinkamai.

Siekiant plėtoti šią teisingumo erdvę, paremtą tarpusavio pripažinimu ir pasitikėjimu, Stokholmo programoje¹ Komisijos buvo paprašyta pateikti pasiūlymus, kuriais būtų sustiprintos įtariamųjų ar kaltinamųjų procesinės teisės². Gavusi šį politinį įgaliojimą itin daug dėmesio skirti piliečių teisių stiprinimui baudžiamosiose bylose ir kartu užtikrinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą visoje Europos Sąjungoje, Komisija pateikė Procesinių teisių darbotvarkę.

Aptariamasi pasiūlymų rinkinys – tolesnė sėkmingos teisėkūros programos dalis. Žingsnis po žingsnio padaryta didelė pažanga ir Europos Sąjunga priėmė tris direktyvas dėl procesinių teisių.

- 2010 m. priimta Direktyva dėl teisės į **vertimo žodžiu ir raštu paslaugas** baudžiamajame procese, kuri turi būti perkelta į nacionalinę teisę iki 2013 m. spalio 27 d.³ Atsakovams bus nemokamai verčiama žodžiu ne tik per teismo procesą, bet ir per policijos apklausą bei svarbius susitikimus su advokatu. Be to, jiems bus teikiamos dokumentų, kurie būtini jiems siekiant pasinaudoti teise į gynybą, vertimo raštu paslaugos.
- 2012 m. priimta Direktyva dėl teisės į **informaciją** baudžiamajame procese, kuri turi būti įgyvendinta iki 2014 m. birželio 2 d.⁴ Suimtiems įtariamiesiems visada turi būti pateikiamas paprasta kasdiene kalba surašytas pranešimas apie teises, kuriame pateikiama informacija apie įtariamųjų teises. Prireikus jis išverčiamas.
- 2013 m. spalio mėn. priimta Direktyva dėl **teisės turėti advokatą ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu**⁵. Ši priemonė yra vienas esminių Procesinių teisių darbotvarkės elementų. Bet kuriam įtariamajam bus garantuota teisė turėti advokatą nuo bylos nagrinėjimo pradinių etapų iki pabaigos. Be to, visi asmenys, kurių laisvė atimta, turi galimybę bendrauti su šeimos nariais ir, jei suimami kitoje ES šalyje, – su konsulatu.

Šios direktyvos labai svarbios siekiant sustiprinti ES piliečių procesines teises. Šias naujoviškas priemones ES institucijos parengė glaudžiai bendradarbiaudamos, o tokio bendradarbiavimo pagrindas buvo Lisabonos sutartyje nustatytos baudžiamosios teisės

---

¹ OL C 115, 2010 5 4, p. 1.

² OL C 291, 2009 12 4, p. 1.

³ 2010 m. spalio 20 d. Direktyva 2010/64/ES (OL L 280, 2010 10 26, p. 1–7).

⁴ 2012 m. gegužės 22 d. Direktyva 2012/13/ES (OL L 142, 2012 6 1, p. 1–10).

⁵ 2013 m. spalio 22 d. Direktyva 2013/48/ES (OL L 294, 2013 11 6, p. 1–12).

naujovės, įskaitant tai, kad Taryboje balsuojama kvalifikuota balsų dauguma, o Europos Parlamentas yra viena iš teisėkūros institucijų.

Be to, 2011 m. birželio mėn. paskelbta Žalioji knyga dėl ES baudžiamojo teisingumo teisės aktų taikymo **laisvės atėmimo srityje**, kurioje nagrinėjama laisvės atėmimo ir tarpusavio pasitikėjimo ES sąsaja. Laisvės atėmimo sąlygos gali turėti tiesioginės įtakos sklandžiam teisminių institucijų sprendimų tarpusavio pripažinimo principo taikymui: dėl standartų neatitinkančių laisvės atėmimo sąlygų teisėjas gali atsisakyti išduoti prašomus išduoti asmenis, pavyzdžiui, kai vykdoma Europos arešto orderio procedūra⁶. Atsakymai ir jų analizė paskelbti Komisijos interneto svetainėje. Daroma išvada, kad kardomasis kalinimas ir jam alternatyvių priemonių taikymo skatinimas yra svarbūs valstybių narių ir pilietinės visuomenės iškelti klausimai, tačiau pirmenybė teiktina tinkamam esamų ES teisės aktų įgyvendinimui laiku⁷.

Šiame komunikate pristatomas **penkių teisinių priemonių rinkinys, kuriuo siekiama pažangos įgyvendinant Procesinių teisių darbotvarkę ir toliau stiprinti Europos baudžiamosios teisenos erdvės pagrindus**. Rinkinys pateikiamas po to, kai neseniai sėkmingai priimtos trys direktyvos dėl procesinių teisių.

Rinkinį sudaro **trys direktyvų pasiūlymai**:

- 1) Direktyvos, kuria siekiama užtikrinti tam tikrus **nekaltumo prezumpcijos** ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme elementus;
- 2) Direktyvos dėl specialių procesinių garantijų baudžiamosiose bylose įtariamiesiems ar kaltinamiesiems **vaikams** ir
- 3) Direktyvos dėl **laikinosios teisinės pagalbos** įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurių laisvė apribota, ir teisinės pagalbos vykdant Europos arešto orderio procedūrą.

Kadangi priemonės, kurių imamasi, turi būti proporcingos atsižvelgiant į ES veiksmų tikslą, taip pat teikiamos dvi **Komisijos rekomendacijos**:

- 4) dėl procesinių garantijų pažeidžiamiesiems asmenims, įtariamiesiems ar kaltinamiesiems baudžiamosiose bylose, ir
- 5) dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese.

1. ES LYGMENS VEIKSMŲ PAGRINDAI

- *Bendras pagrindas – ES chartija ir Europos žmogaus teisių konvencija*

ES įsitvirtinusi tradicija plėtoti ir puoselėti pagrindines teises. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau – ES chartija) ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (EŽTK) yra įtariamųjų arba kaltinamųjų teisių apsaugos Europos Sąjungos baudžiamosios teisenos sistemose pagrindas. Sutartyje numatyta, kad ES chartija tampa teisiškai privaloma⁸ ir kad ES prisijungs prie EŽTK⁹. Visos valstybės narės yra pasirašiusios EŽTK. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, taip pat teisė į nekaltumo prezumpciją ir teisė į gynybą, nustatytos ES chartijos 47 ir 48 straipsniuose ir EŽTK 6 straipsnyje, turi būti užtikrinamos ES teisingumo erdvėje. Taigi valstybėse narėse

⁶ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (OL L 190, 2002 7 18, p. 1–18).

⁷ http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/110614_en.htm.

⁸ ES sutarties 6 straipsnio 1 dalis.

⁹ ES sutarties 6 straipsnio 3 dalis.

veikia plačios apimties teisinė sistema, susijusi su dokumentų rinkinyje aptariamomis teisėmis.

Nauja kryptis. Saugumo stiprinimas užtikrinant procesines teises ir tarpusavio pasitikėjimą, kuris svarbus siekiant tarpusavio pripažinimo

Per dešimtmetį iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo ES teisės aktais daugiausia buvo siekiama palengvinti kovą su nusikalstamumu – priimtas įspūdingas skaičius teismo bendradarbiavimo ir tarpusavio pripažinimo priemonių, taikytinų pažeidėjų baudžiamąjį persekiojimo srityje. Žinomiausias yra Pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio, kuris suteikia galimybę vienai valstybei narei sparčiai išduoti asmenis kitai valstybei narei, kuri paprasčiausiai juos išduoti. Visų pirma siekiama užtikrinti, kad laisvas piliečių judėjimas visoje ES nesudarytų kliūčių tarpvalstybinei teisėsaugai.

Šios ES priemonės suteikia galimybes nacionalinėms teisminėms institucijoms visoje Europos Sąjungoje lengvai ir sparčiai tarpusavyje pripažinti tyrimo priemones ir baudžiamuosius nuosprendžius, priimtus atsakovų atžvilgiu. Remiamasi prielaida, kad prašymas turėtų būti pripažintas ir vykdomas, kadangi pagal kiekvienos valstybės narės teisingumo sistemą teisė į teisingą bylos nagrinėjimą užtikrinama palyginti vienodai.

Tarpusavio pripažinimo sistema gali tinkamai veikti, tik jeigu valstybės narės pasitiki viena kitos baudžiamosios teisenos sistemomis. Tačiau įtariamųjų ir kaltinamųjų procesinių teisių apsauga valstybėse narėse vis dar gerokai skiriasi. Todėl nepavyksta užtikrinti reikiamo visiško ES valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo. Siekdama pakeisti padėtį, Europos Sąjunga turi užtikrinti, kad visos valstybės narės garantuotų bendro minimalaus lygio procesines teises ir kad jas būtų galima užtikrinti taikant ES teisę.

Todėl pagal Lisabonos sutartį leidžiama imtis ES lygmens veiksmų dėl asmenų teisių baudžiamajame procese (SESV 82 straipsnio 2 dalies b punktas). Tai taip pat aiškiai nurodyta Europos Vadovų Tarybos Komisijai 2010–2014 m. laikotarpiu duotame įgaliojime: „*didelė pažanga padaryta teismo ir policijos bendradarbiavimo dėl priemonių, kurios sudaro palankesnes sąlygas teisminei persekiojimui, srityje. Atėjo laikas imtis veiksmų siekiant gerinti šių priemonių ir asmens procesinių teisių apsaugos pusiausvyrą. Turėtų būti dedamos pastangos stiprinti procedūrines garantijas ir teisės viršenybės principo laikymąsi baudžiamuosiuose procesuose, nesvarbu, kurioje Europos Sąjungos vietoje piliečiai nuspręstų keliauti, studijuoti, dirbti ar gyventi.*“¹⁰

- *Piliečių tikėjimas, kad procesinių teisių srityje užtikrinamos vienodos sąlygos*

Būtinybė apsaugoti įtariamųjų arba kaltinamųjų teises į teisingą bylos nagrinėjimą yra akivaizdžiai tarpvalstybinio pobūdžio. Apie 14,1 mln. ES piliečių nuolat gyvena ne savo gimtojoje šalyje¹¹, 10 proc. ES piliečių tam tikru gyvenimo laikotarpiu gyveno arba dirbo užsienyje, o 13 proc. užsienyje studijavo arba mokėsi¹². Kadangi žmonės nuolat keliauja ir persikelia iš vienu ES valstybių narių į kitas ir jiems gali tekti dalyvauti baudžiamosiose bylose užsienyje, Europos Sąjunga turi užtikrinti vienodas procesines teises baudžiamosiose bylose.

¹⁰ 10 konstatuojamoji dalis, OL C 291, 2009 12 4, p. 1.

¹¹ Eurostatas, Migracijos ir gyventojų migrantų statistika (2013 m. kovo mėn.).

¹² „Eurobarometro“ apklausa Nr. 337/2010.

2. LAIKAS IMTIS GERAI APSVARSTYTŲ PRIEMONIŲ IR SIEKTI PAŽANGOS ĮGYVENDINANT EUROPOS SĄJUNGOS PROCESINIŲ TEISIŲ DARBOTVARKĘ

- *Kodėl reikia ES lygmens postūmių?*

Kai valstybės narės įgyvendins neseniai priimtas direktyvas dėl procesinių teisių, jos padės užtikrinti, kad įtariamieji arba kaltinamieji galėtų naudotis įvairiomis pagrindinėms garantijoms. Tačiau reikia sustiprinti Procesinių teisių darbotvarkę.

- Įtariamiesiems arba kaltinamiesiems bus nedelsiant suteikiama informacija apie jų teisę tylėti, tačiau kas nutiks, jeigu jie šia teise pasinaudos? Kai kuriose valstybėse narėse teisminės institucijos gali laikyti, kad tylėjimas patvirtina asmeniui nepalankius įrodymus. Turi būti užtikrinamas tvirtas teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagrindas ir ES masto **nekaltumo prezumpcijos** apsauga.
- Baudžiamojo proceso kalbos nemokantiems ar nesuprantantiems asmenims bus verčiama žodžiu ir raštu, tačiau kokių veiksmų imamasi, jeigu asmenys, pavyzdžiui, dėl jauno amžiaus ar psichinės negalios negali tinkamai sekti baudžiamojo proceso ir jame dalyvauti? Galiojančios ES direktyvos dėl įtariamų arba kaltinamų asmenų apsaugos priemonių taip pat taikomos vaikams. Tačiau, kadangi jie neišvengiamai pažeidžiami, suinteresuotieji subjektai ir valstybės narės plačiai pripažįsta, kad vaikams reikalinga specifinė padidinta apsauga, pavyzdžiui, privaloma advokato pagalba jiems susidūrus su policija arba baudžiamosios teisenos sistema¹³. Šiuo metu Europos Sąjungoje vaikų ir kitų pažeidžiamų asmenų teisės į teisingą bylos nagrinėjimą nėra pakankamai užtikrinamos – bendrų apsaugos priemonių nenustatyta. Stokholmo programoje aiškiai numatyta, kad turėtų būti priimta konkreti priemonė, kuria būtų nustatytos bendros minimalios pažeidžiamiems asmenims taikomos taisyklės. Tokios minimalios taisyklės padės sustiprinti valstybių narių pasitikėjimą kitų valstybių narių baudžiamosios teisenos sistemomis ir drauge pagerinti sprendimų tarpusavio pripažinimą baudžiamosiose bylose. Siekiant tenkinti vaikų ir pažeidžiamų asmenų reikmes per baudžiamąjį procesą būtina nustatyti **specialias apsaugos priemones**.
- Direktyva dėl teisės turėti advokatą kiekvienam įtariamajam ar kaltinamajam suteikiama teisė turėti advokatą nuo pradinių proceso etapų ir, pavyzdžiui, kai juos apklausia policija. Bet kaip tuomet, jei jie neturi finansinių galimybių naudotis advokato paslaugomis? Siekiant užtikrinti, kad jie galėtų veiksmingai naudotis teise turėti advokatą, jiems turės būti teikiama **teisinė pagalba**.
- *Suderintų veiksmų poreikis*

Komisija pristato suderintą priemonių rinkinį – juo atsižvelgiama į valstybių narių teisės tradicijų ir sistemų skirtumus, kaip nustatyta SESV 82 straipsnio 2 dalyje, ir drauge siekiama stiprinti tarpusavio pasitikėjimą laikantis proporcingumo principo (ES sutarties 5 straipsnis). Sprendžiant, ar reikėtų imtis ES lygmens veiksmų ir, jei taip, kokio lygmens ir formos jie turėtų būti, kruopščiai įvertintas kiekvienas aspektas, įskaitant galimas valstybių narių išlaidas. Atsargumas itin aktualus šiuo metu, kai vykdomas fiskalinis konsolidavimas, ir galimi finansiniai padariniai turi būti kruopščiai įvertinti. Todėl, pavyzdžiui, Komisija direktyvoje nenustato teisiškai privalomų tinkamumo gauti teisinę pagalbą kriterijų. Valstybių narių išlaidos, susijusios su laikinąja teisine pagalba ir teisine pagalba vykdant Europos arešto orderio procedūrą, bus ribotos.

¹³ Žr., pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų komiteto gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo.

- *Platesnis požiūris. Procesinės garantijos ir Europos prokuratūra*

Šiuo rinkiniu taip pat bus sustiprintos teisinės garantijos, taikomos Europos prokuratūros vykdomame procese dalyvaujantiems asmenims. Neseniai pateiktame Tarybos reglamento pasiūlyme¹⁴ išaiškinta, kad įtariamasis turi visas pagal ES teisės aktus, ES chartiją ir taikomą nacionalinę teisę nustatytas teises, ir aiškiai nurodyta teisė gauti teisinę pagalbą ir teisė į nekaltumo prezumpciją. Nustatytos sustiprintos teisės padės sutvirtinti procesines garantijas, taikomas Europos prokuratūros vykdomame procese, ir įtikinti visuomenę, kad prokuratūra veikia tinkamai.

3. PAGRINDINIAI PASIŪLYMŲ ASPEKTAI

3.1. Tvirtas teisių į teisingą bylos nagrinėjimą pagrindas – nekaltumo prezumpcija

- *Nekaltumo prezumpcija – vienas pagrindinių teisingumo principų*

Prielaida, kad atsakovai nekalti, kol jų kaltė neįrodoma galutiniu teismo sprendimu, ir kad jų kaltę turi įrodyti prokuratūra – vienas seniausių ir svarbiausių principų baudžiamosiose bylose, įtvirtintas visuose pagrindiniuose tarptautiniuose ir regioniniuose žmogaus teisių dokumentuose. Remiantis EŽTK 6 straipsnio 2 dalimi ir Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 straipsnio 1 dalimi, ES chartijos 48 straipsnio 1 dalyje nurodyta: „*Kiekvienas kaltinamas padaręs nusikaltimą asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą*“.

Europos žmogaus teisių teismas (EŽTT) ilgainiui išaiškino nekaltumo prezumpcijos principo taikymo sritį. EŽTK 6 straipsnio 2 dalis apima tris pagrindinius klausimus¹⁵: teisę nebūti laikomu kaltu valdžios institucijų, kol nepriimtas galutinis sprendimas¹⁶; tai, kad prievolė įrodyti tenka prokuratūrai ir kad abejotinos aplinkybės turėtų būti aiškinamos kaltinamojo naudai¹⁷, ir teisę būti informuotam apie kaltinimą¹⁸. Nekaltumo prezumpcija yra viena pagrindinių teisingo bylos nagrinėjimo sąlygų ir EŽTT nurodė, kad, jeigu nesilaikoma nekaltumo prezumpcijos, pažeidžiama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą¹⁹. Tai ypač taikytina teisės neapkalinti pačiam savęs, teisės nebendradarbiauti ir teisės tylėti atvejais²⁰.

Kaip pripažinta Teisingumo Teismo praktikoje dėl teisės neapkalinti pačiam savęs, teisė į nekaltumo prezumpciją apima skirtingas fizinių ir juridinių asmenų reikmes ir apsaugos laipsnius²¹. Direktyvos pasiūlyme atsižvelgiama į šiuos skirtumus, todėl jis taikomas tik fiziniams asmenims.

- *Nekaltumo prezumpcija – direktyvose dėl procesinių teisių išdėstytų teisių pagrindas*

Taigi galiojančiuose ES dokumentuose nustatytomis teisėmis į teisingą bylos nagrinėjimą, įskaitant teisę gauti informaciją, teisę suprasti ir sekti procesą ir teisę turėti advokatą,

¹⁴ Tarybos reglamento dėl Europos prokuratūros įsteigimo pasiūlymas (COM(2013) 534 final, 2013 7 17).

¹⁵ *Barberà, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją*, ieškinys Nr. 10588/83, 10589/83 ir 10590/83, 1988 m. gruodžio 6 d. sprendimas.

¹⁶ *Minelli prieš Šveicariją*, ieškinys Nr. 8660/79, 1983 m. kovo 25 d. sprendimas.

¹⁷ Žr. 14 išnašą.

¹⁸ Šiam klausimui dėmesys skiriamas 2012 m. gegužės 22 d. direktyvoje 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese.

¹⁹ *John Murray prieš Jungtinę Karalystę*, ieškinys Nr. 18731/91, 1996 m. sausio 26 d. sprendimas.

²⁰ *Murray prieš Jungtinę Karalystę*, žr. pirmiau *Funke prieš Prancūziją*, ieškinys Nr. 10828/84, 1993 m. vasario 25 d. sprendimas, *Saunders prieš Jungtinę Karalystę*, ieškinys Nr. 19187/91, 1996 m. gruodžio 17 d.

²¹ Žr., *inter alia*, 2006 m. Sprendimą *Komisija prieš SGL Carbon*, C-301/04 P, Rink. p. I-5915, ir 2001 m. Sprendimą *Mannesmannröhren-Werke prieš Komisiją*, T-112/98, Rink. p. II-732.

papildoma nekaltumo prezumpcija. Šios teisės yra nuo jos neatskiriamos ir padeda užtikrinti teisingą bylos nagrinėjimą bei tarpusavio pasitikėjimą.

Stokholmo programoje Komisija paraginta išnagrinėti papildomus minimalių įtariamųjų arba kaltinamųjų procesinių teisių elementus ir konkrečiai paminėta nekaltumo prezumpcija. Komisija direktyvoje siūlo sustiprinti tam tikrus nekaltumo prezumpcijos baudžiamosiose bylose aspektus, kurie yra glaudžiai susiję ir būtini, siekiant užtikrinti procesines teises, tinkamą tarpusavio pripažinimo priemonių veikimą ir drauge tarpusavio pasitikėjimą. Be to, specialistai bus skatinami mažiau naudotis tokiomis priemonėmis kaip kardomasis kalinimas.

- *Tam tikrų teisės į nekaltumo prezumpciją aspektų stiprinimas ES lygmeniu*

Siūlomoje direktyvoje dėmesys telkiamas į tam tikrus EŽTT praktika grindžiamus nekaltumo prezumpcijos aspektus, taip pat į tuos aspektus, kuriems reikėtų nustatyti bendrus minimalius standartus, siekiant užtikrinti tarpusavio pasitikėjimą. Ji suteikia tvirtą pagrindą kitoms jau priimtoms ar kartu su šia direktyva siūlomoms procesinių teisių priemonėms.

Be to, atsižvelgiant į tai, kad, kaip išaiškino EŽTT²², kaltinamojo teisė dalyvauti teismo procese yra svarbus teisės į gynybą ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą aspektas, jos stiprinimas drauge padės sustiprinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą – į tai taip pat atsižvelgiama pasiūlyme.

Valstybių narių teisės aktuose nustatytas apsaugos priemonių lygis apskritai yra priimtinas ir sisteminių problemų šioje srityje nėra. Tačiau yra tobulintinų teisinės apsaugos priemonių aspektų. Be to, visoje Europos Sąjungoje dar pernelyg dažnai pasitaiko nekaltumo prezumpcijos pažeidimų.

- (a) *Draudžiama vieša nuoroda į kaltę iki kaltinamojo nuosprendžio*

Viešas policijos ar teisminių institucijų pareiškimas, kad asmuo, kuris galutinai nuteistas, yra kaltas, kenkia to asmens reputacijai ir gali daryti įtaką bylą nagrinėjančiam teisėjui ar teismui.

Remiantis EŽTT praktika²³, direktyvoje įtvirtintas principas, kad prieš galutinį apkaltinamąjį nuosprendį, pavyzdžiui, policijos ir teisminių institucijų oficialiuose sprendimuose ir pareiškimuose įtariamasis arba kaltinamasis turi nebūti pristatomas kaip kaltas. Taigi saugoma asmenų, dalyvaujančių baudžiamosiose bylose, reputacija ir privatumas.

- (b) *Prievolė įrodyti. Abejotinos aplinkybės turėtų būti aiškinamos įtariamojo arba kaltinamojo naudai*

Baudžiamajame procese prievolė įrodyti turėtų tekti prokuratūrai, o abejotinos aplinkybės turėtų būti aiškinamos įtariamojo arba kaltinamojo naudai, nedarant poveikio teisminių institucijų nepriklausomumui, kai jos vertina, ar įtariamasis arba kaltinamasis yra kaltas. Teismo sprendimas turi būti grindžiamas jam pateiktais įrodymais, o ne įtarimais ar prielaidomis. Tačiau EŽTT pritarė tam, kad ypatingais retais atvejais prievolė įrodyti būtų perkeliama gynybai, ir direktyvoje bus atsižvelgiama į šį standartą – bus nustatyta veiksmingo baudžiamąjo persekiojimo siekiant visuomenės interesų ir teisių į gynybą pusiausvyra.²⁴

- (c) *Teisė tylėti. Neverčiama apkaltinti pačiam savęs ar bendradarbiauti*

²² *Colozza prieš Italiją*, ieškinys Nr. 9024/80, 1985 m. vasario 12 d. sprendimas.

²³ *Minelli prieš Šveicariją*, ieškinys Nr. 8660/79, 1983 m. kovo 25 d. sprendimas; *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją*, ieškinys Nr. 15175/89, 1995 m. vasario 10 d. sprendimas; *Pandy prieš Belgiją*, ieškinys Nr. 13583/02, 2006 m. rugsėjo 21 d. sprendimas; *Garlicki prieš Lenkiją*, ieškinys Nr. 36921/07, 2011 m. birželio 14 d. sprendimas.

²⁴ *Salabiaku prieš Prancūziją*, ieškinys Nr. 10519/83, 1988 m. spalio 7 d. sprendimas; *Barberà, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją*, ieškinys Nr. 10590/83, 1988 m. gruodžio 6 d. sprendimas.

Teisė tylėti, teisė neapkaltinti pačiam savęs ir teisė nebendradarbiauti yra „plačiai pripažįstami tarptautiniai standartai, kuriais grindžiama teisingo proceso sąvoka“²⁵. Jie padeda užtikrinti, kad įtariamasis arba kaltinamasis nebūtų netinkamai verčiamas duoti parodymus, pažeidžiant principą, kad prievolė įrodyti tenka prokuratūrai.

Siūloma direktyva ne tik laikomasi šių principų fizinių asmenų atžvilgiu, bet joje taip pat numatyta konkreti teisių gynimo priemonė. Į pažeidžiant šias teises gautus parodymus neatsižvelgiama, išskyrus išskirtines bylas, kuriose tokių parodymų naudojimas neturėtų įtakos bendram bylos nagrinėjimo teisingumui.

(d) *Teisė dalyvauti nagrinėjant bylą. Bendras minimalus standartas ir teisės gynimo priemonė*

Jeigu įtariamojo arba kaltinamojo byla nagrinėjama *in absentia*, t. y. jam nedalyvaujant, gali būti pažeidžiama teisė į gynybą: atsakovas neturi galimybės pateikti savo faktų versijos teisme ir paneigti įrodymų.

Pamatinis sprendimas 2009/299/TVR²⁶ padėjo pagerinti tokių atsakovų apsaugą, nustatyta įvairiose kitose ES priemonėse dėl teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo, atsižvelgiant į EŽTT standartus²⁷: buvo nustatytas galimas pagrindas atsisakyti teismo bendradarbiavimo, jeigu nesilaikoma tam tikrų bendrų minimalių standartų.

Pagal siūlomą direktyvą EŽTT nustatyta viena pagrindinių kaltinamojo teisių dalyvauti nagrinėjant bylą tampa minimaliu ES standartu, taikytinu ir nacionalinėms baudžiamosioms byloms. Išskyrus labai ribotas išimtis, turi būti užtikrinama, kad atsakovai nesažiningu elgesiu netinkamai nevilkinėtų teisingumo procesų. Tais atvejais, kai pažeidžiama teisė dalyvauti nagrinėjant bylą, numatyta konkreti teisių gynimo priemonė – pakartotinis bylos nagrinėjimas, kaip nustatyta EŽTT²⁸.

3.2. Apsauga tiems, kuriems jos labiausiai reikia. Specialios pažeidžiamų asmenų apsaugos priemonės

- *Kam reikia specialios apsaugos ir kodėl?*

Stokholmo programoje pabrėžiama, kad reikia stiprinti pažeidžiamų asmenų teises baudžiamosiose bylose: „svarbu skirti ypatingą dėmesį įtariamiesiems ar kaltinamiesiems, kurie negali suprasti ar stebėti proceso turinio ar prasmės, pavyzdžiui, dėl jų amžiaus, psichinės ar fizinės būklės“²⁹.

Tarptautiniais standartais ir EŽTT praktika pripažįstamos jų specifinės reikmės. Asmuo gali būti pažeidžiamas dėl to, kad jis negali veiksmingai dalyvauti baudžiamajame procese: „veiksmingas dalyvavimas šiomis aplinkybėmis suponuoja tai, kad kaltinamasis apskritai suvokia teismo proceso pobūdį ir bylos jam svarbą, taip pat ir bausmės, kuri gali būti nustatyta, svarbą“³⁰.

Vaikai savaime yra laikomi pažeidžiamais – dėl jauno amžiaus, nesibaigusio fizinio ir psichologinio vystymosi ir emocinio nebrandumo³¹. Su vaikais taip pat dažniau gali būti

²⁵ *Heaney ir McGuinness prieš Airiją*, ieškinys Nr. 34720/97, 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas.

²⁶ 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2009/299/TVR, iš dalies keičiantis Pamatinis sprendimus 2002/584/TVR, 2005/214/TVR, 2006/783/TVR, 2008/909/TVR ir 2008/947/TVR (OL L 81, 2009 3 27, p. 24–36).

²⁷ *Colozza prieš Italiją*, ieškinys Nr. 9024/80, 1985 m. vasario 12 d. sprendimas.

²⁸ Žr. 25 išnašą.

²⁹ OL C 291, 2009 12 4, p. 1.

³⁰ *S.C. prieš Jungtinę Karalystę*, ieškinio Nr. 60958/00, 2004 m. lapkričio 10 d. sprendimas.

³¹ Pagal JT Vaiko teisių konvencijos, kurią yra ratifikavusios visos ES valstybės narės ir ES, 1 straipsnį bet kuris asmuo, jaunesnis nei 18, turėtų būti laikomas vaiku.

netinkamai elgiamasi ir jie dažniau gali turėti sveikatos problemų negu kiti įtariamieji ar kaltinamieji, be to, jie gali nesugebėti tinkamai paaiškinti savo sunkumų ar sveikatos problemų. Todėl visos valstybės narės laiko, kad vaikams baudžiamosiose bylose reikia specialių garantijų ir apsaugos.

Suaugusiųjų atveju padėtis kitokia. Priežastys, dėl kurių suaugęs asmuo gali negalėti veiksmingai dalyvauti teismo procese gali būti įvairios, pavyzdžiui, tai gali būti psichikos liga arba fizinis ar mokymosi sutrikimas. ES valstybėse narėse nėra standartinės pažeidžiamo suaugusio asmens baudžiamajame procese apibrėžties.

- *Direktyva, kuria telkiamas dėmesys į svarbias vaikų apsaugos priemones*

Trys jau priimtos direktyvos dėl procesinių teisių taikomos visiems įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, įskaitant vaikus. Tačiau, nors šiose direktyvose numatytos tam tikros konkrečiai vaikams taikomos apsaugos priemonės, jose nepakankamai atsižvelgiama į galimas jų specifines reikmes, pavyzdžiui, į tai, kad jiems gali būti sunku arba neįmanoma suprasti ir sekti procesą, taip pat į tai, kad yra didesnė grėsmė, kad su jais, kaip su pažeidžiamais asmenimis, gali būti netinkamai elgiamasi.

Siūlomoje direktyvoje bus užtikrinta:

- kad procesinės garantijos būtų taikomos vaikams nuo to laiko, kai jie pradkami įtarti arba yra apkaltinami padarę pažeidimą (taikymo sritis);
- kad sulaukytiems vaikams padėtų jų tėvai arba kiti atitinkami asmenys ir kad tiek vaikai, tiek jų tėvai būtų informuojami apie jų teises;
- kad vaikai negalėtų atsisakyti teisės į advokatą, nes yra didelė grėsmė, kad jie gali nesuprasti savo veiksmų padarinių; privalomas advokato skyrimas – pagrindinė siūlomos direktyvos priemonė;
- kad prieš priimant teismo sprendimą būtų tinkamai įvertinama jų asmeninė ir šeiminė padėtis bei reikmės ir kad vaikams, kurių laisvė atimama, būtų suteikiama galimybė pasitikrinti sveikatą; kad viso proceso metu apklausos būtų vykdomos atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandos lygį ir kad būtų daromi policijos apklausų garso ir vaizdo įrašai, nebent tai būtų netinkama;
- kad vaikų teismo procesai nevyktų jiems nedalyvaujant, siekiant užtikrinti, kad vaikai nebūtų pripažįstami kaltais negavę galimybės paneigti tokio apkaltinamojo nuosprendžio priežasčių, kad jie suvoktų galimo apkaltinamojo nuosprendžio priežastis ir nekartotų pažeidimų, ir kad būtų skatinama jų socialinė integracija;
- kad ryšių su vaikais turinčios teisinės institucijos būtų specialiai rengiamos; kad būtų saugomas vaiko privatumas, siekiant palengvinti jo integraciją į visuomenę, pavyzdžiui, užtikrinant, kad bylos nagrinėjimas iš principo būtų uždaras;
- kad vaikų laisvė būtų atimama tik kraštutiniu atveju ir kad jie būtų sulaikomi atskirai nuo suaugusiųjų.

Remiantis tarptautiniais standartais, vaikams, susidūrusiems su baudžiamosios teisenos sistema, turėtų būti taikomos alternatyvios laisvės atėmimui priemonės ir skiriamas švietimas, o jų laisvė turėtų būti atimama tik išskirtinėmis aplinkybėmis. Vaikai yra ypač pažeidžiami, kai atimama jų laisvė, atsižvelgiant į grėsmę jų fiziniui, psichiniam ir socialiniam vystymuisi. Siekiant išvengti netinkamo elgesio su vaikais, kurių laisvė atimama, ir smurto prieš juos, turėtų būti numatytos tam tikros apsaugos priemonės. Atsižvelgiant į šias specifines vaikų reikmes, direktyvoje numatytos specialios taisyklės dėl konkretaus elgesio su vaikais jų laisvės atėmimo atveju.

Taigi direktyva bus remiamos vaiko teisės, atsižvelgiant į tarptautines gaires ir rekomendacijas dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. Direktyva yra ES vaiko teisių darbotvarkės³² dalis. Ši direktyva neturės įtakos nacionalinėms baudžiamosios atsakomybės nustatymo taisyklėms³³.

- *Komisijos rekomendacija, padėsianti užtikrinti, kad pažeidžiami asmenys būtų pripažįstami ir kad būtų atsižvelgiama į jų reikmes*

Šiuo etapu neįmanoma apibrėžti, dėl kokių priežasčių (išskyrus jauną amžių) baudžiamajame procese žmonės gali būti pažeidžiami – tokia apibrėžtis galėtų net susilaukti kritikos, kad ja tokie žmonės esą stigmatizuojami. Taip nuspręsta po kelių konsultacijų ir susitikimų su suinteresuotaisiais subjektais ir valstybėmis narėmis.

Tačiau kartu suinteresuotieji subjektai paprastai pripažįsta, kad kai kuriems žmonėms reikia specialių apsaugos priemonių baudžiamajame procese, kad jie suprastų savo teises ir jomis naudotųsi. Jei žmonės nesupranta proceso ar tokių veiksmų, kaip prisipažinimas, padarinių dėl to, kad nenustatytas jų pažeidžiamumas arba netaikomos specialios apsaugos priemonės, atsiranda šalių nelygybė, todėl sumažėja tikimybė, kad šių asmenų byla bus nagrinėjama teisingai ir sąžiningai. Jei nebūtų imtasi ES lygmens veiksmų, visoje ES išliktų nevienodo lygio apsauga. Todėl vienintelis būdas Komisijai garantuoti siekių užtikrinti proporcingumo ir subsidiarumo principus bei poreikio padidinti pažeidžiamų asmenų apsaugos lygį pusiausvyrą – pateikti rekomendaciją, kuria būtų stiprinamos pažeidžiamų asmenų pagrindinės teisės baudžiamajame procese.

- Rekomendacijos esmė – sukurti vertinimo mechanizmus, siekiant užtikrinti, kad pažeidžiami asmenys būtų nustatomi ir pripažįstami ir kad baudžiamajame procese būtų tenkinamos jų specifinės reikmės. Rekomenduojama, kad vertinimą atliktų nepriklausomas ekspertas ir būtų užtikrinama, kad būtų tinkamai nustatomas konkretaus asmens pažeidžiamumas ir pripažįstamos jo specifinės reikmės.
- Kalbant apie pažeidžiamų asmenų tinkamų apsaugos priemonių nustatymą, rekomendacijoje valstybės narės raginamos nustatyti konkrečias apsaugos priemones, atsižvelgiant į vertinimą – pavyzdžiui, privalomą advokato skyrimą, tinkamo trečiojo asmens pagalbą, policijos apklausos garso ir vaizdo įrašymą ir medicininę pagalbą.

Pagal rekomendaciją valstybėms narėms suteikiama daugiau lankstumo nei pagal direktyvą, tačiau ji vis tiek padės gerinti pažeidžiamų suaugusiųjų procesinių teisių standartus ir didinti tarpusavio pasitikėjimą. Komisija įvertins, koku mastu valstybės narės ėmėsi priemonių, kad įgyvendintų rekomendaciją per ketverius metus nuo jos paskelbimo, ir, jei būtina, pasiūlys teisėkūros priemones, kuriomis būtų siekiama pagerinti pažeidžiamų asmenų procesines teises.

3.3. Veiksminga teisė turėti advokatą – teisė į teisinę pagalbą

Remiantis EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punktu, ES chartijos 47 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „*asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą*“.

Teisė į teisinę pagalbą yra iš esmės susijusi su teise turėti advokatą. Neturintys lėšų asmenys negali veiksmingai pasinaudoti teise turėti advokatą, jeigu valstybė nesuteikia teisinės pagalbos ir paramos. Todėl tam, kad būtų veiksmingai užtikrinama teisė turėti advokatą ir kad

³² Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui (2011 2 15, COM(2011) 60 galutinis).

³³ Tai amžius, kurio sulaukęs vaikas už savo veiksmus gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

toliau būtų stiprinamas tarpusavio pasitikėjimas Europos Sąjungoje, tiems, kuriems reikia teisinės pagalbos, turėtų būti sudaromos galimybės ją gauti.

Direktyva, kuria telkiamas dėmesys į tam tikrus teisės į teisinę pagalbą aspektus

- *Teisinės pagalbos garantavimas, siekiant užtikrinti teisę turėti advokatą, kai to labiausiai reikia – laikina teisinė pagalba*

Pradiniuose bylos nagrinėjimo etapuose įtariamasis ar kaltinamasis yra ypač pažeidžiami, ypač jei atimta jų laisvė. Todėl siekiant apginti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą šiuose etapuose labai svarbu užtikrinti teisę turėti advokatą, taip pat teisę neapkaltinti pačiam savęs, kaip nustatyta EŽTT praktikoje. EŽTK 6 straipsnyje reikalaujama, kad įtariamiesiems arba kaltinamiesiems paprastai būtų suteikiama galimybė gauti teisinę pagalbą – nuo tada, kai juos sulaiko policija arba jiems skiriamas kardomasis kalinimas, ir kad prireikus tokia pagalba būtų skiriama oficialiai. Jie neturėtų laukti galimybės pasinaudoti advokato paslaugomis, kol tvarkomas jų prašymas suteikti teisinę pagalbą ir vertinama jų atitiktis reikalavimams.

Todėl siūlomoje direktyvoje dėl teisės į teisinę pagalbą numatyta, kad įtariamieji arba kaltinamieji, kurių laisvė atimama, turėtų galimybę naudotis laikina teisine pagalba tais pradiniais bylos nagrinėjimo etapais, kol kompetentinga institucija priims galutinį sprendimą dėl teisinės pagalbos prašymo.

- *Ypatingas dėmesys asmenims, kurių atžvilgiu vykdoma Europos arešto orderio vykdymo procedūra*

Siekiant padidinti tarpusavio pasitikėjimą visoje Europos Sąjungoje, direktyvoje dėl teisės turėti advokatą numatyta teisė į dvigubą teisinį atstovavimą vykdant Europos arešto orderio procedūrą – t. y. ir vykdančiojoje, ir išduodančiojoje valstybėje narėje. Tačiau siekiant, kad tai būtų veiksminga, turi būti užtikrinama galimybė gauti teisinę pagalbą vykdant Europos arešto orderio procedūrą.

Pagal Europos arešto orderį ieškomiems asmenims taip pat turi būti suteikiama teisė gauti laikiną teisinę pagalbą, kai vykdančiojoje valstybėje narėje atimama jų laisvė – jie neturėtų laukti teisinių konsultacijų, kol tvarkomas jų prašymas suteikti teisinę pagalbą.

Rekomendacija dėl kai kurių kitų klausimų, susijusių su teisine pagalba baudžiamosiose bylose

- *Siekama labiau suderinti kriterijus, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant dėl teisės į teisinę pagalbą*

Pagal ES chartijos 47 straipsnio 3 dalį ir EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punktą valstybės narės gali nustatyti, ar asmuo turi teisę į teisinę pagalbą, jei tas asmuo neturi pakankamai lėšų (išteklių įvertinimas) ir (arba) teisinė pagalba reikalinga siekiant teisingumo interesų, pavyzdžiui, įvertinus bylos sudėtingumą, įtariamojo asmeninę padėtį, veikos sunkumą ir galimos bausmės griežtumą (pagrįstumo įvertinimas).

Valstybėse narėse šie tinkamumo kriterijai derinami ir vertinami labai skirtingai. Kai kurios valstybės vertina tik išteklius, kitos – pagrįstumą, o dar kitos – abu. Be to, išteklių ir pagrįstumo įvertinimai labai skirtingai aiškinami ir suprantami.

Kadangi teisinės pagalbos sistemos labai įvairios ir reikia išsaugoti priemonių proporcingumą, ypač laikais, kuriais susiduriama su ekonomikos ir finansų problemomis, šis klausimas įtrauktas į rekomendaciją. Joje pateikiami bendri objektyvūs kriterijai, į kuriuos būtina atsižvelgti vertinant, ar skirtina teisinė pagalba. Rekomendacijoje išaiškinta pagal EŽTT praktiką sukurta vertinimo sistema, ja taip pat skatinama skirtingų teisės sistemų konvergencija, siekiant sustiprinti tarpusavio pasitikėjimą.

- *Teisinės pagalbos paslaugų kokybės ir veiksmingumo užtikrinimas*

EŽTT nusprendė, kad valstybės pareiga teikti nemokamą teisinę pagalbą nėra įvykdoma, jeigu tik paskiriamas valstybės finansuojamas advokatas³⁴. Reikia užtikrinti, kad advokatų teisinė pagalba būtų praktiška ir veiksminga. Todėl rekomendacijoje valstybės narės raginamos sukurti mechanizmus, kuriuos taikant būtų galima užtikrinti aukštos kokybės teisinės pagalbos paslaugas, skatinti advokatų akreditavimo sistemų taikymą ir tęstinį teisinės pagalbos specialistų ir advokatų mokymą. Šios rekomendacijos įgyvendinimas padės pagerinti teisinės pagalbos paslaugų kokybę ir veiksmingumą ir padidinti tarpusavio pasitikėjimą valstybių narių teisingumo sistemomis.

Siekdama platesnio rekomendacijos poveikio ir taikymo, Komisija pasitelks esamą teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose ekspertų grupę. Ji gali padėti Komisijai parengti rekomendacijos taikymo gaires ir sudaryti palankias sąlygas valstybėms narėms keistis geriausia patirtimi. Komisija įvertins, koku mastu valstybės narės ėmėsi priemonių, kad įgyvendintų rekomendaciją per ketverius metus nuo jos paskelbimo, ir prireikus pasiūlys teises priemones, kurios padėtų sustiprinti teisę į teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose.

4. IŠVADA

Šiame rinkinyje pateikti bendri minimalūs teisės į teisingą bylos nagrinėjimą Europos Sąjungoje standartai – taip daroma pažanga įgyvendinant Komisijos Procesinių teisių darbotvarkę. Kartu su įvairiomis galiojančiomis priemonėmis, kuriomis siekiama užtikrinti bendrus minimalius standartus ir drauge tarpvalstybinį teisminį bendradarbiavimą tarpusavio pasitikėjimo sąlygomis, minėtų dokumentų rinkiniu skatinamas Europos laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimas.

Lisabonos sutartyje nustatyta nauja tvarka netrukus taps visiškai veiksminga. Sutartyje nustatyta pereinamojo laikotarpio tvarka, kurią anksčiau apėmė vadinamasis trečiasis ramstis, galioja iki 2014 m. lapkričio 30 d. Nuo tos dienos Komisija turės vykdymo užtikrinimo įgaliojimus viso teisingumo ir vidaus reikalų teisyno srityje, o Europos Teisingumo Teismas turės visapusišką jurisdikciją iki Lisabonos sutarties sukurtų tarpusavio pripažinimo priemonių srityje. Dėl šios priežasties ir dėl to, kad bus sukurta visoje ES veikianti baudžiamoji persekiojimo sistema, kuria bus kovojama su ES finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu, Europos baudžiamosios teisenos erdvė gerokai pasikeis.

Atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamumas vis dažniau yra tarptautinio pobūdžio ir įgyvendinama daug tarpusavio pripažinimo priemonių, visoje ES turėtų padaugėti prašymų vykdyti tyrimus ir užtikrinti sprendimų vykdymą baudžiamosiose bylose. Taigi būtina greitai priimti šį rinkinį ir taip siekti pažangos įgyvendinant Europos procesinių teisių darbotvarkę.

Ilgainiui ši ES lygmens procesinių teisių sistema bus perkelta į nacionalinę teisę. Reikės atidžiai išnagrinėti rinkinio poveikį teisės į teisingą bylos nagrinėjimą užtikrinimo srityje ir nustatyti galimas spragas, o vėliau galbūt parengti konsoliduotą pasiūlymą dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą.

---

³⁴ EŽTT Sprendimas *Pavlenko prieš Rusiją*, ieškinys Nr. 42371/02, 2010 m. spalio 4 d. sprendimas, 99 punktas.